

17.11.2010

Dnro 305/4/09

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

VANKILASSA JÄRJESTETTÄVÄN OIKEUDENKÄYNNIN JULKISUUS

1

KANTELU

Oikeustoimittajat ry pyysi oikeusasiamiestä selvittämään Turun kärjäoikeuden ja Turun vankilan menettelyä niin sanotussa Suomen pankin Turun ryöstöä ja Liedon rahankuljetusryöstön yritystä koskevan oikeudenkäynnin julkisuuden toteuttamisessa.

Kantelun mukaan kärjäoikeus lähetti tiedotusvälineille elokuussa 2008 muun muassa Oikeustoimittajat ry:n jakelulistan kautta tiedotteen, jossa istuntoon osallistuvia toimittajia ja kuvaajia pyydettiin ilmoittautumaan kärjäoikeuteen sen selvittämiseksi, kuinka paljon istuntoon on tulossa median edustajia. Muutama päivä ennen oikeudenkäyntiä, 9.9.2008, kärjäoikeudesta tuli uusi tiedote, jossa istuntoon saapuvia toimittajia ja kuvaajia kehoitettiin ilmoittautumaan vankilaan. Samana päivänä kärjäoikeudesta lähetettiin vielä uusi viesti, jossa muun muassa ilmoitettiin vankilaviranomaisten edellyttävän, että 12.9. valmisteluistuntoon saapuvien kuvaajien ja muun henkilöstön nimet ja syntymäajat tulee ilmoittaa viestissä yksilöityyn sähköpostiosoitteeseen etukäteen viimeistään seuraavana päivänä 10.9.

Kantelun mukaan Hufvudstadsbladetin toimittaja oli ilmoittautunut ensimmäisen tiedotteen perusteella kärjäoikeuteen, mutta hän ei ollut huomannut toista ilmoittautumiskierrosta. Turun vankilan portilla 12.9.2008 häneltä estettiin pääsy seuraamaan oikeudenkäynnin valmisteluistuntoa. Vankilaviranomaisten kanssa käytyjen puhelinkeskustelujen jälkeen toimittaja sai luvan tulla seuraamaan pääkäsittelyä 15.9.2008.

Oikeustoimittajat ry pyysi oikeusasiamiestä selvittämään:

- 1) perustuiko toimittajan pääsyn estäminen lakiin;
 - 2) mihin lain säännökseen perustui median edustajien syntymäaikojen kerääminen etukäteen jamiin tietoja käytettiin;
 - 3) millaisia rajoituksia vankilaviranomaiset voivat asettaa vankilassa pidettävälle oikeudenkäynnille; sekä
- onko Turun kärjäoikeus menetellyt laillisesti siirtäessään oikeudenkäynnin yleisöjulkisuuden toteutumiseen liittyvää päätösvaltaa vankilaviranomaisille.

3

RATKAISU

3.1

Turun käräjäoikeuden tiedotteet asian käsittelystä

Turun käräjäoikeus tiedotti 18.6.2008 valmisteluistunnon ja pääkäsittelyn aikataulusta sekä siitä, että istunnot pidetään Saramäen vankilassa.

Käräjäoikeus tiedotti 25.8.2008 jutun erityisolojen myös tiedotusvälineiden edustajien toiminnalle aiheuttamista erityisjärjestelyistä. Tiedotusvälineiden toivottiin ilmoittavan alustavasti käräjäoikeuden toimistosihteerille puhelimitse tai sähköpostitse, tulevatko ne seuraamaan oikeudenkäyntiä ja kuinka tiiviisti, sekä kuinka paljon kirjoittavia toimittajia on mahdollisesti tulossa. Alustavaa tietoa pyydettiin 5.9.2008 mennessä.

Käräjäoikeuden 9.9.2008 tiedotteessa (joka oli kantelun liitteenä) kuvattiin yksityiskohtaisesti asian käsittelysuunnitelmaa. Tiedotteessa tuotiin ilmi, että salissa on tilaa vain 12 kirjoittavalle toimittajalle. Koska ennakoilmoittautumisten mukaan oikeudenkäyntiä oli tulossa seuraamaan juuri mainittu määrä tiedotusvälineitä, tuotiin ilmi, että kustakin tiedotusvälineestä istuntosaliin voidaan ottaa vain yksi toimittaja. Toimittajien ja kuvaajien ilmoittautumisen osalta 9.9. tiedotteessa todettiin olevan tarpeen, että he ilmoittautuvat sähköpostitse yksilöidylle vankeinhoitoesimiehelle viimeistään keskiviikkona 10.9. Käräjäoikeuden tiedotteen mukaan "[i]lmoittautumisen yhteydessä on ilmoitettava saapuvan henkilön nimi, syntymäaika ja yhteystiedot. Käräjäoikeudesta otetaan etukäteen yhteyttä niihin tiedotusvälineisiin, jotka ovat ilmoittautuneet ennalta." Tiedotteen mukaan "[v]ankilaviranomaiset voivat omin perusteinsa evätä ilmoittautuneilta pääsyn vankilan tiloihin."

Kantelussa siteeratun käräjäoikeuden toisen 9.9.2008 antaman tiedotteen mukaan: "... [v]ankilaviranomaiset edellyttävät, että tuolloin saapuvien kuvaajien ja muun henkilöstön nimet ja syntymäajat ilmoitetaan etukäteen, viimeistään huomenna keskiviikkona vankilaan sähköpostitse osoitteella [etunimi.sukunimi]@om.fi."

Turun käräjäoikeus antoi muun muassa oikeudenkäynnin etenemiseen ja tuomion antamiseen liittyviä tiedotteita lisäksi 19.9., 2.10., 10.10. ja 14.11.2008. Kaikissa tiedotteissa on yksilöity laamannin ja käräjätuomarin yhteystiedot tarkempien tietojen saamiseksi.

3.2

Selvitysten sisältö

Turun käräjäoikeus

Turun käräjäoikeuden laamanni toimi puheenjohtajana kyseisessä rikosasiassa. Kyseessä oli poikkeuksellisen laaja rikosasia, jossa syytettyinä oli suomalaisia, ruotsalaisia ja virolaisia epäiltyjä. Heidän 11 oli vangittuna.

Oikeudenkäyntiä suunniteltaessa tuli lähinnä syyttäjä-, poliisi- ja vankilaviranomaisten kautta selväksi, että oikeudenkäynnin turvallisuus vaati erityisjärjestelyitä vastaajien vangittuna olemisen, heidän taustansa ja paon vaaran vuoksi. Oikeudenkäynnin toteuttaminen Turun oikeustalossa oli mahdotonta, koska oikeustalossa ei ole niin suurta istuntosalia, johon kaikki asianosaiset avustajineen olisivat edes mahtuneet. Oikeustalossa vastaajien sijoittaminen ja kuljettaminen ei myöskään olisi onnistunut turvallisesti. Lisäksi tulkeille ja julkisen sanan edustajille tuli varata omat tilansa salissa.

Oikeudenkäynti kesti kaikkiaan 19 istuntopäivää. Alusta asti tiedettiin, että vankila istuntopaikkana ei ole paras mahdollinen. Turun olissa istuntojen pitäminen jossain muualla kuin Saramäen vankilassa ei kuitenkaan ollut mahdollista.

Käräjäoikeuden kannalta tärkeimpänä tavoitteena oli, että oikeudenkäynti saataisiin toteutetuksi ja sujumaan parhaalla mahdollisella tavalla uhkaamatta kenenkään siihen osallistuvan turvallisuutta. Tämän toteuttamiseksi yhdessä vankilaviranomaisten kanssa suunniteltiin oikeussalijärjestelyt, istumapaikat kullekin vastaajalle, vastaajien kulkeminen ja kuljettaminen oikeudenkäynnin aikana sekä muutkin käytännön vaatimat järjestelyt.

Tiedossa oli, että käytettävissä oleva tila ja oikeudenkäynnin häiriöttömän kulun turvaaminen asettivat rajoituksia yleisön ja tiedotusvälineiden mahdollisuudelle seurata oikeudenkäyntiä. Myös vankilan muut turvallisuusintressit tuli ottaa huomioon seuraamismahdollisuuksia suunniteltaessa. Yhteistyössä vankilaviranomaisten kanssa päädyttiin siihen, että yleisöä ei voida ottaa seuraamaan istuntoa, ja tiedotusvälineiden edustajienkin lukumäärä rajoitettiin 12 kirjoittavaan toimittajaan.

Tarkoitus oli antaa mahdollisimman monelle jutusta kiinnostuneelle tiedotusvälineelle tilaisuus oikeudenkäynnin seuraamiseen, mistä syystä asiasta tiedotettiin etukäteen. Tiedotusvälineitä pyydettiin ilmoittamaan, montako toimittajaa olisi tulossa, toivomuksella, että toimittajia olisi vain yksi tiedotusvälinettä kohti.

Toimittajien kanssa noudatettavasta menettelystä päätettiin vankilaviranomaisten esityksen pohjalta. Vankilaviranomaisten pyynnöstä toimittajien piti ilmoittautua etukäteen vankilaan, ja heidän tuli ilmoittaa myös syntymäaikansa ja henkilötietonsa. Nämä tiedot eivät tulleet tuomioistuimen tietoon, vaan ne olivat osa vankilan turvallisuuskäytäntöä. Käräjäoikeus hyväksyi menettelyn, koska kyse oli vankilaviranomaisten vastuulla olevasta vankilaturvallisuudesta. Samoin hyväksyttiin se, että vankilaviranomaiset voivat tarvittaessa estää myös jonkun toimittajan pääsyn vankilan tiloihin, jos se heidän arionsa mukaan olisi vaaraksi vankilan turvallisuudelle. Laamannin tiedossa ei ole, että yhdenkään toimittajan pääsy olisi estetty tällä perusteella.

Laamanni korosti sitä, että vankilan turvallisuudesta vastaavat vankilaviranomaiset. Käräjäoikeus ei voi ottaa vastuuta vankilaturvallisuudesta edes siinä tilanteessa, että julkista oikeudenkäyntiä käydään vankilan tiloissa. Laamannin käsityksen mukaan tuomioistuin ei voi antaa vankilassa toimittaessa sellaisia määräyksiä, jotka poikkeaisivat vankilan tavanomaisista turvallisuusmääräyksistä. Jos näin toimittaisiin, seuraisi siitä myös vastuu turvallisuudesta koko vankilan sisällä.

Laamanni katsoi, että käräjäoikeus ei ole siirtänyt oikeudenkäynnin julkisuuteen liittyvää päätösvaltaa vankilaviranomaisille. Etukäteen ilmoitetut rajoitukset perustuivat vankilaviranomaisten vastuisiin ja sääntöihin vankilaturvallisuudesta.

Selvityksen mukaan asian valmisteluistunnossa 12.9.2008 oli läsnä muutama toimittaja. Istunnossa järjestettiin mahdollisuus haastatteluihin ja niiden kuvaamiseen. Ensimmäisenä istuntopäivänä maanantaina 15.8.2008 lähes kaikki toimittajille varatut paikat olivat täynnä. Sen jälkeen ainoastaan muutama toimittaja oli istunnossa joinain päivinä. Suurin osa istuntopäivistä oli sellaisia, ettei salissa ollut yhtään toimittajaa.

Laamannin käsityksen mukaan myös maanantaina 15.8.2008 kaikki halukkaat pääsivät saliin, ja kaikki kuvaajat saivat tilaisuuden kuvaamiseen ennen istunnon alkamista. Käräjäoikeus sai tietää vasta jälkikäteen, että toimittaja ei ollut päässyt jonain päivänä saliin. Tähän yksittäiseen tapahtumaan käräjäoikeudella ei ollut mitään osuutta.

Laamanni totesi lopuksi, että nykyiset olot pakottavat tässä toteutettuun käytäntöön eli istuntojen pitämiseen vankilan tiloissa, joihin kieltämättä liittyy tässäkin tapauksessa esiin tulleita kysymyksiä.

Yksi ratkaisu voisi olla riittävän suuren, turvallisuus- ja julkisuusvaatimukset täyttävän istuntosalin rakentaminen kaikkien tuomioistuinten yhteiseen käyttöön.

Turun hovioikeus

Turun hovioikeuden presidentti totesi lausunnossaan, että voimassa olevaan lainsäädäntöön ei sisälly erityissäännöstä menettelystä vankilatiloiissa toimitettavasta tuomioistuimen suullisesta käsittelystä. Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 20 §:n mukaan tuomioistuimella on mahdollisuus yleisön läsnäolon rajoittamiseen, ja turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 §:n mukaan tuomioistuimella on mahdollisuus turvatarkastusten toimittamiseen turvallisuudesta huolehtimiseksi, järjestyksen turvaamiseksi ja omaisuuden suojelemiseksi. Mainittu laki ei kuitenkaan mahdollista henkilötietojen vaatimista.

Kun pääkäsittely järjestetään vankilan tiloissa, tulee tuomioistuimen oikeudenkäynnin julkisuutta koskevia määräyksiä antaessaan ottaa huomioon myös vankeuslaki ja sen nojalla annetut määräykset. Hovioikeuden presidentti viittasi Turun vankilan johtajan selvityksessään vankeuslain 17 luvun 1 §:n 3 momentista esittämään.

Myös Turun hovioikeus katsoi, että Varsinais-Suomen alueella ei tämänkaltaista oikeudenkäyntiä voida järjestää muualla kuin Turun vankilassa. Muuta mahdollisuutta ei käytännössä ole.

Hovioikeus katsoi, että käräjäoikeuden asiassa toimittajille antama ohjeistus oli mahdollista oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 20 §:n perusteella. Perusteena määräysten antamiselle on ollut korostunut tarve turvata oikeudenkäynnin häiriötön kulku ja vankilan turvallisuus mahdollisilta ulkopuolelta tulevilta turvallisuusuhilta. Näitä seikkoja on pidettävä lainkohdan esitöissä tarkoitettuina poikkeuksellisina syinä, jotka oikeuttavat henkilötietojen tiedustelun.

Sillä, että ilmoittautuminen on osoitettu tehtäväksi suoraan vankilaviranomaisille, käräjäoikeus on tarkoittanut nopeuttaa suoritettavaa turvallisuus selvitystä ja vähentää käräjäoikeuden työtä. Määräys perustui käräjäoikeuden tarkoituksenmukaisuusharkintaan.

Maininta siitä, että vankilaviranomaiset saattoivat omin perustein evätä pääsyn vankilaan, viittaa vankilaviranomaisten harkintaan jonkin toimittajan mahdollisesti aiheuttamasta vaarasta vankilan turvallisuudelle. Hovioikeus yhtyi laamannin näkemykseen siitä, että tällä määräyksellä ei ole tarkoitettu siirtää toimivaltaa oikeudenkäynnin seuraamiseen pääsemisestä sellaisten ihmisten osalta, joiden kohdalla se ylimalkaan turvallisuus syistä on voinut tulla kyseeseen. Turvallisuusuhan ennalta arvioimisessa käräjäoikeus on voinut perustellusti nojautua vankilaviranomaisten asiantuntemukseen.

Turun hovioikeuden presidentti katsoi, että vankilaviranomaisten toimittajan osalta soveltama menettely on ollut käräjäoikeuden ennakoilmoittautumisesta antaman määräyksen mukainen. Toimittajan pääsy seuraamaan valmisteluistuntoa on estetty vain sillä perusteella, että hän ei ollut noudattanut ennakoilmoittautumisesta annettua viimeisintä ohjetta, eikä vankilaviranomaisen oman harkinnan perusteella. Se, että käräjäoikeus muutti lehdistölle aikaisemmin antamaansa kirjallista ohjeistusta, mahdollisti käytännössä sen, että toimittaja ei ehkä huomannut viimeisintä ohjetta. Kyse on tältä osin toimittajan omasta erehdyksestä.

Hovioikeuden käsityksen mukaan käräjäoikeuden lehdistölle antamissa ohjeissa esitetty vaatimus toimittajan nimen ja syntymäajan ennakolta tapahtuvasta ilmoittamisesta edellytyksenä pääsulle vankila-alueelle ei ole ollut lainvastainen tai lehdistön edustajien kannalta kohtuuton. Määräys ei ole myöskään tarpeettomasti tai mielivaltaisesti rajoittanut lehdistön pääsyä oikeudenkäyntiä seuraa-

maan, eikä kyse ole laissa säädetyn oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen loukkaaminen.

Turun vankila

Turun vankilan johtaja katsoi selvityksessään, että kyseinen oikeudenkäynti oli Suomen mittakaavassa taustoiltaan hyvin poikkeuksellinen, ja vaati tämän vuoksi erityiset ja korostetun ammattimaisesti hoidetut turvajärjestelyt. Epäillyn rikoksen tekotapa ja tiedossa olleet taustatiedot epäillyistä henkilöistä edellyttivät turvatoimien mitoittamista korkealle tasolle. Rikoksen suunnittelun laajuudesta ja tavasta, jolla tekijät olivat mitä ilmeisimmin varautuneet rikoksen tekemään, voitiin vahvasti olettaa epäiltyjen olevan valmiita hyvinkin radikaaleihin tekoihin.

Tiedossa oli, että yksi syytetyistä oli Ruotsissa suorittaessaan vankeusrangaistusta vapautettu siten, että ulkopuolinen apuri haki aseella vartijaa uhaten vangin saatetulta sairaalakäynniltä. Muutamalla suomalaisella syytetyllä tiedettiin olevan hyvät ja suorat yhteydet suomalaisen järjestäytyneen rikollisuuden kovimpaan ytimeen. Vankilan oli näissä olosuhteissa syytä varautua monenlaisiin uhkakuviin ja tapahtumiin, joista Suomessa ei välttämättä ole vielä lainkaan kokemusta.

Oikeudenkäynti oli myös laajuudeltaan poikkeuksellinen. Runsaan kuukauden aikana järjestettiin 19 istuntopäivää, joihin osallistui syytettyjen lisäksi 15 asiamiestä, viisi tulkkia (joista salissa oli kolme kerrallaan) ja 3–6 todistajaa istuntopäivää kohden, tuomioistuimen jäsenet, syyttäjiä, 13 tekniikkaa hoitavaa poliisia, 10–13 vartijaa istuntopäivää kohden sekä poliisipartio. Osan todistajien kohdalla jouduttiin erityisjärjestelyihin muun muassa kuljettamisen osalta. Lisäksi syytetyt tuli pitää erillään toisistaan. Vankilan auditorion koko on sellainen, että mainittujen henkilöiden lisäksi medialle saatiin järjestymään 12 paikkaa. Tämä määrä osoittautui riittäväksi.

Oikeudenkäynnin luonteen johdosta oli perusteltua olettaa, että median, myös ulkomaisen, edustajia voisi tulla paikalle paljonkin. Tämän vuoksi ennakoilmoittautumismenettelyä pidettiin välttämättömänä.

Oikeudenkäyntiä valmisteltiin yhteistyössä käräjäoikeuden, syyttäjänviraston ja poliisin kanssa kuukausien ajan. Oikeudenkäynnin valmistelu ja toteuttaminen oli Turun vankilalle erittäin suuri voimainponnistus ottaen vielä huomioon sen, että vankila toimi koko oikeudenkäynnin ajan muutoin täysin normaalisti ja siitä huolimatta, että vankila oli huomattavassa ylläastutustilassa.

Jokainen oikeudenkäyntipäivä oli tarkasti suunniteltu etukäteen: vastaajien kuljettamiset osastoilta istuntosaliin (ajankohdat ja reitit), vankilaan tulevien henkilöiden henkilöllisyyden tarkastamiset, turvatarkastukset, ulkopuolelta tulevien kuljettamiset portilta auditorioon ja takaisin, pelkäävien todistajien erityisjärjestelyt ja asianajajien ylimääräiset tapaamiset oikeudenkäynnin jälkeen myös virka-ajan ulkopuolella. Johtajan mukaan joitakin rajauksia oli kerta kaikkiaan pakko tehdä, eli esimerkiksi toimittaja sai poistua oikeudenkäynnistä koska tahansa halutessaan, mutta takaisin pääsi vasta seuraavan tauon yhteydessä. Täysin vapaata edestakaista kulkemista ei suljetussa vankilassa voi mitenkään mahdollistaa.

Menettelyyn sovellettavan lain osalta selvityksessä todetaan, että asiassa ei sovelleta yksinomaan oikeudenkäyntiä koskevia säännöksiä, vaan myös vankeuslainsäädäntöä. Vankila ei lakkaa olemasta vankila, vaikka siellä järjestetään oikeudenkäynti. Vankilaan pääsystä ja siihen liittyvistä menettelyistä säädetään vankeuslain 17 luvussa. Näitä säännöksiä on sovellettu myös kyseisen oikeudenkäynnin aikana.

Vankeuslain 17 luvun 1 §:n mukaan vankilaan ei saa päästää ketään ilman asianmukaista lupaa tai

syytä. Pykälän 2 momentin mukaan henkilöllisyyden todistaminen voidaan asettaa vankilaan pääsyn ehdoksi, ja alueella liikkuvalla voidaan asettaa muitakin järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi tarpeellisia ehtoja. Pykälän 3 momentin mukaan pääsy vankilaan voidaan evätä tai oleskelu vankilan alueella kieltää siltä, joka ei noudata hänelle 2 momentin nojalla annettua määräystä tai asetettua ehtoa.

Ennakoilmoittautuminen tarkoitti käytännössä sitä, että median edustaja etukäteen ilmoitti laissa tarkoitetun riittävän syyn vankilaan tulolle. Kyseessä ei ollut mikään lupamenettely. Nimen ja syntymäajan ilmoittaminen perustui siihen, että vankilan portilla voitaisiin luotettavasti todeta oikean henkilön eli etukäteen ilmoittautuneen toimittajan olevan kysymyksessä. Tietoja ei luonnollisestikaan ”käytetty” mihinkään.

Toimittajan osalta johtaja totesi muun muassa, että toimittaja on itse myöntänyt tehneensä virheen ilmoittautumismenettelyssä. Sähköpostiviestissään vankeinhoitoesimiehelle toimittaja toteaa, että ”tänään perjantaina emme voi asialle mitään. Mutta jos voit, koita järjestää minulle tuoli maanantaiksi.” Näin tehtiinkin ja toimittaja pääsi paikalle maanantaiksi. Perjantaina vankilassa ei ollut vankeuslain edellyttämää tietoa riittävästä syystä vankilaan pääsemiselle, koska hän ei ollut etukäteen tällaista ilmoittanut eikä hän ollut myöskään noudattanut asetettua ehtoa ennakoilmoittautumisesta.

Selvityksessä katsotaan, että on vaikeaa nähdä ennakoilmoittautumisen vaikeuttavan toimittajan työtä. Muutkin vankilaan tulevat ulkopuoliset ihmiset ilmoittavat tulostaan etukäteen, jotta käynti sujuisi mahdollisimman joustavasti. Ennakoilmoittautumisjärjestelyn käyttämättä jättäminen sitä vastoin olisi voinut vaikeuttaa toimittajien työtä, jos paikalle olisi tullut huomattavasti enemmän toimittajia kuin sallissa oli tilaa.

Johtaja piti kantelua kaikin osin perusteettomana. Hän katsoi sekä vankilan että käräjäoikeuden (samoin kuin syyttäjänviraston ja poliisin) menettelyn olleen paitsi lainmukaista, myös hyvä esimerkki erinomaisesta virkamiestoiminnasta ja yhteistyöstä eri viranomaisten välillä. Oikeudenkäynti saatiin järjestettyä ilman minkäänlaisia häiriöitä ja täsmällisesti ja joustavasti kaikkien osapuolten kannalta.

Rikosseuraamusvirasto

Rikosseuraamusvirasto (nykyään Rikosseuraamuslaitos) totesi lausunnossaan muun muassa, että Turun käräjäoikeus on laatinut oikeudenkäyntiin liittyviä tiedotteita yhteistoiminnassa Turun vankilan kanssa. Rikosseuraamusvirasto katsoi, että edellytetty ennakkoon ilmoittautuminen ja syntymäajan ilmoittaminen ovat olleet vankeuslain 17 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitettuja vankilan alueella liikkuville asetettavia ehtoja järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi.

Kyse ei ole ollut lupamenettelystä. Käytännössä ennakoilmoittautuminen on ollut edellytyksenä sille, että vankilaan saapujalle on voitu vankilan portilla antaa niin sanottu kulkulupa vankilaan. Rikosseuraamusvirasto katsoi, että toimittajan pääsyn epääminen ensimmäisenä päivänä on ollut aiheellista vankeuslain 17 luvun 1 §:n 3 momentin perusteella.

Syntymäaikojen kerääminen on ollut lausunnon mukaan perusteltua, jotta etukäteen ilmoittautuneen henkilön saapuessa vankilaan vankilan portilla voidaan henkilöllisyyden toteamisen yhteydessä varmistua siitä, että oikea henkilö on ilmoittautunut vankilaan etukäteen edellytetyllä tavalla. Tietoja on käytetty vain henkilöllisyyden varmentamiseen.

Rikosseuraamusvirasto piti toimittajille asetettuja ehtoja vankeuslain mukaisina, eikä ehtoja voida pitää kohtuuttomina toimittajien kannalta. Laissa ei ole rajattu sitä, minkälaisia ehtoja turvallisuuden ja

järjestyksen ylläpitämiseksi voidaan antaa.

Rikosseuraamusvirasto yhtyi Turun hovioikeuden lausunnossaan toteamaan siitä, että käräjäoikeuden antamissa määräyksissä on ollut kysymys oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 20 §:n tuomioistuimelle suoman toimivallan puitteissa annetusta määräyksestä, vaikka määräyksessä on otettu huomioon myös vankilaviranomaisten näkökulma. Rikosseuraamusvirasto katsoi, että määräyksellä ei ole siirretty kantelussa väitetyin tavoin päätösvaltaa yleisöjulkisuuden toteuttamisesta vankilaviranomaisille.

Vastine

Oikeustoimittajat ry katsoi vastineessaan, että selvityksissä ja lausunnoissa ei oteta kantaa itse ongelmaan eli julkisuuden huomattavaan rajoittamiseen vankilassa järjestettävissä oikeudenkäynneissä. Vastineessa katsottiin, että viranomaiset eivät ole kiinnittäneet huomiota siihen, ovatko kaikki toimenpiteet olleet välttämättömiä ja oikeasuhtaisia.

Oikeustoimittajat ry kiinnitti huomiota siihen, että vankeuslain 17 luvun 1 §:ssä ei nimenomaisesti edellytetä mitään yksilöityä toimenpidettä kuten ennakoilmoittautumista, vaan annetaan vain valtuuksia vankeinhoitoviranomaisille. Vastineenantaja katsoi, että ennakoilmoitusta voidaan joissain tilanteissa pitää oikeudenkäynnin julkisuuslain 20 §:ssä tarkoitettuna hyväksyttävänä toimenpiteenä.

Vankilaviranomaisten osalta vastineessa tuotiin esille, että kukaan ei liene eri mieltä siitä, että julkisen oikeudenkäynnin seuraaminen on vankeuslain 17 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettu hyväksyttävä syy oleskelulle vankilan alueella. Kuitenkaan Vantaan vankila ei vaadi ennakoilmoittautumista järjestämiinsä oikeudenkäynneihin. Vantaan vankilalle on riittävää, että tiedotusvälineiden edustajat saapuvat hyvissä ajoin ennen istunnon alkua portille turvatarkastukseen, missä yhteydessä henkilöllisyys tarkistetaan.

Vastineessa katsottiin, että syntymäajan etukäteisen ilmoittamisen edellyttämisen pitäisi perustua nimenomaiseen lain säännökseen. Tällaista nimenomaista säännöstä ei ole olemassa. Sama koskee yhteystietojen ilmoittamista viranomaisille. Oikeustoimittajat ry:llä ei ollut huomauttamista siitä, että vankilaan saapujien henkilöllisyys tarkistetaan portilla.

Vastineessa Turun vankilan menettelyä arvosteltiin myös siltä osin, että toimittajien ei sallita pitää oikeussalissa mukanaan kannettavia tietokoneita, toisin kuin Vantaan vankilassa. Kantelija piti hyvänä myös sitä Vantaan vankilan käytäntöä, jonka mukaan portilla pois otetut toimittajien puhelimet toimitetaan pikaisesti aulaan, jota toimittajat voivat pitää työtilanaan. Vantaan vankilassa toimittajat voivat vapaasti siirtyä aulaan soittamaan tietoja kotitoimitukseen, ja palata sen jälkeen takaisin saliin. Turun vankila ei ole Oikeustoimittajat ry:n mielestä esittänyt uskottavia perusteita sille, miksi sen käytännön pitäisi olla selvästi tiukempi kuin Vantaan vankilan.

Vastineessa katsottiin, että toimittajan pääsyn epääminen valmisteluistuntoon osoitti vankeinhoitoviranomaisten huomattavaa joustamattomuutta ja harkintakyvyn puutetta. Istuntosalissa oli vapaana toimittajille varattuja paikkoja, eli pääsyn epääminen ei johtunut tilanpuutteesta. Vastuuta tapahtumasta ei voi vierittää toimittajan niskoille, ottaen huomioon ”viranomaisten sekoilun ilmoittautumisjärjestelyiden kanssa”. Sekaannus olisi välttää, jos viranomaiset olisivat alun alkaen päättäneet keskenään selvästi, minne toimittajien pitää ilmoittautua. Kaksinkertaista ilmoittautumista – ensin käräjäoikeuteen, sitten vankilaan – on vaikea ymmärtää. Vaihtoehtoisesti Turun käräjäoikeus olisi voinut toimittaa vankilaan nimilistan siihen mennessä ilmoittautuneista toimittajista sen sijaan, että käräjäoikeuden keräämä nimilista kaikesta päätellen heitettiin roskiin.

Oikeustoimittajat ry katsoi, että tuomioistuinten ja vankilaviranomaisten selvityksistä ja lausunnoista heijastuu hämmästyttävän suuripiirteinen suhtautuminen oikeudenkäynnin julkisuuteen. Ryöstöoikeudenkäynnin valmistelussa turvallisuusnäkökohdat ovat sivuuttaneet kaikki julkisuuteen liittyvät näkökohdat. Sanottu koskee erityisesti Turun vankilan selvitystä. Vantaan vankilan esimerkki osoittaa, että vankilan oikeudet turvallisuuksintressit on mahdollista sovittaa yhteen oikeudenkäynnin korostetun julkisuuden kanssa (vastineeseen on oheistettu Vantaan vankilan ohjeet median toiminnasta vankilassa oikeudenkäyntien aikana).

Oikeustoimittajat ry muistutti edelleen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisusta, jossa vankilaoikeudenkäyntien julkisuuteen on kiinnitetty huomiota. EIT on korostanut, että turvallisuusnäkökohtiin liittyvien, julkisuutta rajoittavien toimien takia viranomaisilla on erityinen velvollisuus huolehtia siitä, että julkisuus toteutuu myös vankilassa järjestettävissä oikeudenkäynneissä. Turun ryöstöoikeudenkäynnissä kaikki viranomaisten toimet olivat julkisuutta rajoittavia, eikä mitään EIT:n edellyttämiä ”kompensoisia toimia” toteutettu.

Oikeustoimittajat ry:n mielestä on välttämätöntä saada koko maahan yhtenäinen ohjeistus vankilaoikeudenkäynneistä. Kantelun mukaan Oikeustoimittajat ry on käynyt asiasta hyvässä hengessä keskusteluita Rikosseuraamusviraston kanssa, joka ei ole kuitenkaan katsonut voitavansa antaa asiassa sitovaa ohjeistusta.

3.3

Oikeusohjeita

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (jäljempänä YTJulkL) 20 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen todistajan, muun kuultavan tai asianosaisen taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Puheenjohtaja voi rajoittaa yleisön läsnäoloa julkisessa käsittelyssä, jos se on tarpeen tungoksen välttämiseksi.

Turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimessa voidaan järjestää turvatarkastuksia turvallisuudesta huolehtimiseksi, järjestyksen turvaamiseksi ja omaisuuden suojelemiseksi siten kuin tässä laissa säädetään. Säännöstä koskevan hallituksen esityksen (HE 3/1999) mukaan turvatarkastuksia voidaan järjestää tuomioistuimen tiloissa tai muualla olevassa istuntopaikassa. Laki ei velvoita tuomioistuimia järjestämään turvatarkastuksia.

Turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 2 §:n 1 momentin mukaan turvatarkastuksen järjestämisestä päättää tuomioistuin neuvoteltuaan asiasta poliisin kanssa. Myös tuomioistuimen puheenjohtaja voi päättää turvatarkastuksen järjestämisestä, jos se on yksittäisen asian käsittelyn vuoksi tarpeen. Pykälän 2 momentin mukaan turvatarkastuksessa voidaan tarkastaa tuomioistuimen tiloihin saapuvat ja siellä olevat henkilöt sekä heillä mukanaan olevat tavarat. Tuomioistuin tai puheenjohtaja päättää, missä laajuudessa turvatarkastus järjestetään. Lain 3 §:n mukaan turvatarkastus on järjestettävä niin, ettei siitä aiheudu tarpeetonta haittaa tarkastettavalle henkilölle tai vahinkoa omaisuudelle.

Turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 5 §:n 1 momentin mukaan turvatarkastajalla on oikeus metallinilmainta tai muuta sellaista teknistä laitetta käyttäen tarkastaa tuomioistuimeensaapuva tai siellä oleva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole mukanaan esinettä tai ainetta, jolla voidaan aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle tai jota voidaan käyttää omaisuuden vahingoittamiseen. Turvatarkastajalla on oikeus tarkastaa henkilön mu-

kana olevat tavarat myös muulla tavoin. Jos on perusteltua aihetta epäillä, että henkilöllä on mukanaan edellä tarkoitettu esine tai aine, henkilö voidaan tarkastaa esineen tai aineen löytämiseksi.

Turvataarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 6 §:n 1 momentin mukaan jos henkilö kieltäytyy turvataarkastustoimenpiteestä, turvataarkastaja voi poistaa hänet tuomioistuimesta.

Vankeuslain 17 luvun 1 §:n mukaan vankilaan ei saa päästää ketään ilman asianmukaista lupaa tai syytä. Pykälän 2 momentin mukaan henkilöllisyyden todistaminen voidaan asettaa vankilaan pääsyn ehdoksi, ja alueella liikkuvalla voidaan asettaa muitakin järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi tarpeellisia ehtoja. Pykälän 3 momentin mukaan pääsy vankilaan voidaan evätä tai oleskelu vankilan alueella kieltää siltä, joka ei noudata hänelle 2 momentin nojalla annettua määräystä tai asetettua ehtoa.

3.4

Kannanotto

3.4.1

Lähtökohtia

Kantelussa on ensisijaisesti kyse tuomioistuimen vastuulla olevasta oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteesta ja sen suhteesta tuomioistuimen viranomaisyhteistyöhön eri tahojen, ennen kaikkea vankilaviranomaisten kanssa. Oikeudenkäynnin julkisuudesta ja vankilassa noudatettavista säännöistä on säädetty erillisissä laeissa. Kuitenkaan siitä, miten viranomaistehtävät ja -vastuut järjestyvät tilanteessa, jossa tuomioistuimen vastuulla oleva oikeudenkäynti järjestetään vankeinhoitoviranomaisten vastuulla olevassa vankilassa, ei ole annettu nimenomaista sääntelyä.

Vankilaviranomaisilla on vastuu siitä, että vankeusrangaistuksen täytäntöönpano vankilassa on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille (vankeuslain 1 luvun 3 §:n 2 momentti). Tuomioistuimen puheenjohtajalla on puolestaan vastuu järjestyksenpidosta oikeussalissa. Oikeuden istuntojen turvallisuus on muutenkin tuomioistuimen vastuulla. Tässä tarkoituksessa tuomioistuimissa voi olla turvataarkastuksia ja istuntoihin voidaan järjestää vartiointia (HE 13/2006 vp s. 60 ja 61).

Nämä tuomioistuimen vastuut ovat voimassa myös silloin, kun oikeudenkäynti järjestetään muualla kuin tuomioistuimen säännönmukaisessa istuntopaikassa. Toisaalta vankeinhoitoviranomaisten vastuut eivät sinänsä muutu tai poistu, vaikka osa vankilan tiloista annetaan toisen viranomaisen käyttöön. Tuomioistuin ei siis voi vankilaoikeudenkäynnin johdosta kaventaa tai ottaa vastattavakseen vankeinhoitoviranomaisten vastuulla olevia tehtäviä järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi.

Tuomioistuimen kannalta vankilaoikeudenkäynti lisää luonnostaan takeita järjestyksen ja turvallisuuden säilymiseksi tuomioistuimen käsittelyssä, vaikka järjestyksenpitovalta oikeussalissa onkin tuomioistuimen puheenjohtajalla. Vankilaoikeudenkäynti aiheuttaa väistämättä rajoituksia oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen toteutumiselle.

Tuomioistuimella on suoraan, ja vankeinhoitoviranomaisilla välillisesti, lakiin perustuva toimivaltuus rajoittaa mahdollisuuksia päästä seuraamaan tuomioistuimen julkista käsittelyä vankilassa. Tuomioistuin voi poistaa tottelemattoman henkilön oikeussalista ja rajoittaa yleisön läsnäoloa tungoksen välttämiseksi, alle 15-vuotiaan suojelemiseksi tai henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta. Turvataarkastuksista tuomioistuimissa annettu laki mahdollistaa turvataarkastuksesta kieltäytyvän henkilön poistamisen tuomioistuimesta.

Vankeinhoitoviranomaisilla on vankeuslain perusteella harkintavaltaa vankilan alueelle päästämises-
sä. Tässä harkinnassa sovellettavat kriteerit ilmenevät vankeuslain 17 luvun 1 §:stä. Asiantilaan on
viitattu myös käräjäoikeuden 9.9.2008 tiedotteessa, kun siinä mainitaan, että vankeinhoitoviranomai-
set voivat omin perusteinensa evätä ilmoittautuneilta pääsyn vankilaan.

Tuomioistuimen istunnon järjestäminen suljetussa vankilassa herättää erityisiä toimivaltuus- ja vas-
tuukysymyksiä. Vaikka vankilaoikeudenkäyntejä on jo järjestetty jonkin verran, ei niiden kohdalla näh-
däkseni voida vielä puhua vakiintuneista käytännöistä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on oikeuskäytännössään (esimerkiksi Hummatov v.
Azerbaidžan, 2007) korostanut oikeudenkäyntien julkisuuden merkitystä syytetyn oikeusturvan ja oi-
keudenkäyttöä kohtaan tunnettavan yleisen luottamuksen kannalta. Vankilaoikeudenkäyntejä on kui-
tenkin pidetty tietyin edellytyksin mahdollisina. Yksin se, että oikeudenkäynti järjestetään vankilassa,
ei välttämättä merkitse käsittelyn salassa pitämistä. Vankilaoikeudenkäynnin julkisuuden vaatimusta
ei loukkaa se, että sitä mahdollisesti seuraamaan tulevat henkilöt joutuvat todistamaan henkilöllisyy-
tensä ja alistumaan turvatarkastukselle (tuomion kohta 143).

Oikeudenkäynnin julkisuusvaatimus edellyttää sitä, että tieto oikeudenkäynnin ajasta ja paikasta on
saatettu yleisön saataville, samoin kuin sitä, että oikeudenkäyntipaikka on yleisölle helposti saavutet-
tavissa. Oikeudenkäynnin järjestäminen muualla kuin tuomioistuimen normaalissa istuntosalissa, eri-
tyisesti vankilan kaltaisessa paikassa johon yleisöllä ei periaatteessa ole pääsyä, aiheuttaa merkittä-
viä esteitä julkisuusvaatimuksen toteutumiseksi. Tällaisissa tilanteissa viranomaisten tulee ryhtyä
kompensoiviin toimenpiteisiin yleisön ja lehdistön edustajien oikeudenkäyntipaikasta informoimiseksi
sekä oikeudenkäyntipaikan saavutettavuuden parantamiseksi (kohta 144).

Hummatov-tuomiossa EIT pohti useiden kriteereiden valossa sitä, oliko vankilaoikeudenkäyntiin
luonnostaan liittyvien oikeudenkäynnin julkisuuden rajoitusten kompensoimiseksi ryhdytty kaikkiin riit-
täviin toimenpiteisiin. Pelkästään se, että vankilaoikeudenkäyntiin tosiasiallisesti osallistuu yleisöä, ei
vielä riitä osoitukseksi tällaisista toimenpiteistä. Arvioinnissa huomiota voidaan kiinnittää muun mu-
assa seuraaviin tekijöihin (tuomion kohdat 145–151):

- onko yleisölle annettu tietoa siitä, miten oikeudenkäyntipaikalle pääsee ja siitä, millä edellytyksillä
vankilaan pääsee sisään,
- missä määrin oikeudenkäyntipaikka on saavutettavissa julkisilla kulkuyhteyksillä ja kielteisessä ta-
pauksessa, ovatko viranomaiset huolehtineet erillisestä yleisölle tarkoitetusta kuljetuspalvelusta oi-
keudenkäynnin ajaksi,
- onko oikeussaliin pääsevät henkilöt valittu etukäteen tai onko joidenkin henkilöiden pääsy evätty,
- onko oikeudenkäynnin järjestäminen vankilassa perustunut riittäviin turvallisuussyihin.

3.4.2

Perusteet päätökselle pitää oikeudenkäynti vankilassa

Päätöksen oikeudenkäynnin käsittelypaikasta tekee asiaa käsittelevä tuomioistuin. Nytkäsillä olevan
tyyppisessä asetelmassa päätöksenteko edellyttää tosiasiallisesti myös käsittelypaikan eli tässä
tapauksessa Turun vankilan suostumuksen.

Minulle annetuissa selvityksissä ja lausunnoissa katsotaan, että kyseessä oli hyvin poikkeuksellinen
rikosasia, jossa oikeudenkäyntiä ei toisaalta turvallisuussyistä ja toisaalta käräjäoikeuden tilojen riit-
tämättömyyden vuoksi voitu järjestää muualla kuin Saramäen vankilassa. Minulla ei ole perustetta
kyseenalaistaa näitä näkemyksiä.

Tapauksessa voidaan selvityksen valossa katsoa olleen sellaisia poikkeuksellisia turvallisuuteen liittyviä riskejä, että oikeudenkäynti on voitu järjestää Saramäen vankilassa. Ratkaisun myötä turvallisuusintressit on osittain asetettu oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen edelle, ja käräjäoikeus on ollut tietoinen siitä, että vankila ei ole oikeudenkäyntipaikkana paras mahdollinen. Käräjäoikeudella ei kuitenkaan ole ilmeisesti ollut muutakaan vaihtoehtoa. Katson, että käräjäoikeus on menetellyt harkintavaltansa puitteissa oikeudenkäyntipaikasta päättäessään.

3.4.3

Yleisöjulkisuuden rajoittaminen vain tiedotusvälineiden edustajiin

YTJulkL:ia koskevassa hallituksen esityksessä tiedotusvälineet on asetettu jossain määrin erityisasemaan tilanteessa, jossa kaikki oikeudenkäyntiä seuraamaan tulevat henkilöt eivät mahdu oikeussaliin. HE 13/2006 vp s. 60 mukaan ”tungoksen kuitenkin syntyessä puheenjohtajan olisi rajoittaessaan yleisön määrää otettava huomioon myös tiedotusvälineiden edustajien riittävä pääsy istuntosaaliin.” Tämä on perusteltua sikäli, että oikeudenkäyntien käsittelyjulkisuus tapahtuu käytännössä hyvin pitkälti, ja usein täysin, juuri tiedotusvälineiden kautta.

Laissa ei ole säädetty tämän lähemmin niistä perusteista, joiden mukaan tuomioistuimen puheenjohtajan tulee tehdä valinta siitä, kuka pääsee seuraamaan julkista oikeudenkäyntiä ja kuka jätetään tungostilanteissa ulkopuolelle. Tuomioistuimella on asiassa laaja harkintavaltta.

Ymmärtääkseni on käytännössä varsin harvinaista, että edes tuomioistuimen normaalilla käsittelypaikalla oikeudenkäyntiä seuraamassa olisi asianosaisten lähiomaisia ja muita läheisiä lukuun ottamatta muita ulkopuolisia henkilöitä kuin toimittajia. Ylipäätään tilanteet, joissa kaikki oikeudenkäyntiä seuraamaan pyrkivät henkilöt eivät mahtuisi oikeussaliin, ovat harvinaisia.

Selvityksen mukaan Saramäen vankilan tarkoitukseen soveltuva auditoriotila mahdollisesti pääsyn vain 12 ulkopuoliselle henkilölle. Käräjäoikeuden saamien alustavien ilmoittautumisten mukaan eri tiedotusvälineistä oli tulossa juuri mainitut 12 henkilöä oikeudenkäyntiin.

Käsittelen jäljempänä kantelussa perustellusti keskeisenä kysymyksenä pidettävää menettelyä, jossa vankilaan pääsyn ehdoksi on asetettu se, että vankilaan ilmoitetaan etukäteen saapuvan henkilön nimi, syntymäaika ja yhteystiedot. Tässä yhteydessä totean, että läsnäolomahdollisuuden rajoittaminen vain tiedotusvälineiden edustajille näyttäisi seuranneen tosiasiallisesti jo siitä, että pääsyn ehdoksi on asetettu velvollisuus etukäteisilmoittautumiseen.

Niin sanottuun suureen yleisöön kuuluvien henkilöiden mahdollisuus saada ennakoilmoittautumismenettelyssä kulkulupa vankilaan olisi edellyttänyt erityistoimenpiteitä käräjäoikeuden puolelta. Suurella yleisöllä tulisi nimittäin olla tosiasiallinen mahdollisuus saada tieto tällaisesta etukäteisilmoittautumisesta ja näin mahdollisuus käyttää tätä keinoa.

Havaintojeni mukaan Suomessa yleiset alioikeudet eivät käytännössä tiedota vireillä olevista tai ratkaistuista asioista www.oikeus.fi -sivustolla olevilla tuomioistuinkohtaisilla sivustoilla tai muutenkaan muuten kuin tiedotusvälineiden välityksin. Turun käräjäoikeus tai Turun vankila eivät ilmeisesti olekaan käyttäneet tällaista yleistä tiedottamista. Tiedotusvälineille käräjäoikeus on tiedottanut oikeudenkäyntiin pääsyn ehdoista sähköpostilistan kautta.

Oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen toteutumista edistäisi, jos tuomioistuimet tiedottaisivat aktiivisesti käsiteltävänä olevista asioista. Erityisesti suoralle tiedottamiselle olisi perusteita tilanteissa, joissa oikeudenkäynti järjestetään muualla kuin tuomioistuimen omissa tiloissa. Näiltä osin nyt käsi-

teltävä tapaus, sikäli kuin erityistä suoraa tiedottamista ei ole käytetty, kuten näyttää olevan asian laita, ei eroa normaalista.

Näyttääkin siltä, että läsnäolomahdollisuuden rajoittaminen vain tiedotusvälineiden edustajille on seurannut paitsi tilan vähyydestä, myös jo siitä, että pääsyn ehdoksi on asetettu velvollisuus ilmoittautua etukäteen.

Laissa ei säädetä etukäteisilmoittautumisesta oikeudenkäyntiin. Normaalisissa julkisissa oikeudenkäynnissä etukäteisilmoittautuminen ei voi tulla kyseeseen. Yleisöjulkisuuden lähtökohtana on se, että kuka tahansa voi tulla seuraamaan julkista oikeudenkäyntiä.

Turun kärjäoikeudella ja Turun vankilalla olisi ollut mahdollisuus myös olla vaatimatta etukäteisilmoittautumista. Tällöin myös muilla kuin toimittajilla olisi ollut tosiasiallinen mahdollisuus päästä seuraamaan vankilaoikeudenkäyntiä. Jälkikäteen tarkastellen yleisöpaikkojen poissulkeminen ei näytä olleen täysin välttämätöntä tilasyistä, koska istuntosalissa oli vapaita tuoleja kaikkina päivinä, ja useimpina päivinä kaikki 12 toimittajapaikkaa olivat tyhjinä. Vankilan porttivartijan tiedossa on täytyntä olla, onko ja kuinka paljon salissa on vielä vapaita paikkoja, ja hän olisi sinänsä voinut sallia salin täyttymisen aina kulloisenkin tilanteen mukaan. Lähtökohtaisesti tällainen menettely olisi toteuttanut paremmin oikeudenkäynnin julkisuusperiaatetta.

Tällaisessa vaihtoehdossa oikeudenkäynnin yleisöjulkisuuden toteutuminen olisi edellyttänyt sitä, että vankilaoikeudenkäynnistä ja mahdollisuuksista ja ehdoista sen seuraamiseen olisi ilmoitettu esimerkiksi kärjäoikeuden säännönmukaisissa toimitiloissa juttulistalla tai muutoin tosiasiallisesti tehokkaalla tavalla ”suurelle yleisölle”.

Toisaalta, kuten todettu, tuomioistuimella on harkintavaltaa siinä, miten yleisöjulkisuuden suhteen menetellään poikkeuksellisissa tilanteissa. Katson, että asiassa ei ole tältä osin tullut ilmi lainvastais- ta menettelyä.

3.4.4

Etukäteisilmoittautumisesta vankilaan

En ole tietoinen aikaisemmasta laillisuusvalvontakäytännöstä vankilaoikeudenkäynneistä ylipäätään tai menettelystä, jossa istuntoon pääsyn edellytykseksi olisi asetettu vaatimus etukäteisilmoittautumisesta.

Julkiseen käsittelyyn kuuluva yleisön oikeus olla läsnä ja seurata oikeudenkäynnin kulkua tarkoittaa muun muassa sitä, että oikeudenkäynnissä läsnä olevan tai sinne pyrkivän ei ole tarpeen selvittää henkilöllisyyttään tai perustella läsnäoloaan. Oikeuspaikalla tapahtuvaa yleisön nimenhuutoa ja nimen ylös kirjaamista ei ole pidetty lähtökohtaisesti hyväksyttävänä (ks. esimerkiksi Tapanila, Antti: Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa, 2009, s. 131). Laillisuusvalvontakäytännössä on ollut esillä joitain tapauksia, joissa on ollut kyse oikeuspaikalla tapahtuvasta henkilöllisyyden selvittämisestä. Ratkaisuissa ei ole käsitelty kysymystä etukäteisilmoittautumisesta.

Oikeusasiamies Lauri Lehtimaja katsoi 31.12.1996 (dnro 1568/4/94) ja 27.6.2001 (dnro 2028/4/99) antamissaan päätöksissä, että oikeudenkäyntiä seuraamaan tulleita ei voida yleisesti kehottaa kertomaan nimeään esimerkiksi mahdollisten todistajien selville saamiseksi. Olen 12.6.2002 antamassani päätöksessä (dnro 299/4/00) hyväksynyt kärjäoikeuden istunnon järjestämisen poliisilaitoksen tiloissa ja sen, että poliisivirkamiehet ovat tarkistaneet poliisin tiloihin tulevien henkilöllisyyden sekä kirjanneet nimen ylös. Tapauksen olosuhteissa oli tarvittu poikkeuksellisia turvatoimia, kun asian edellisen istunnon lounastauon aikana oli tapahtunut kolmen

ihmisen kuolemaan ja vastaajan loukkaantumiseen johtanut ampumavälikohtaus.

Turvataarkastuksista tuomioistuimissa annettu laki ei mahdollista tuomioistuimeen saapuvan henkilön henkilötietojen tiedustelemista eikä tunne etukäteisilmoittautumista.

Edellä viitatussa EIT:n oikeuskäytännössä on katsottu, että kysymykset siitä, onko oikeussaliin pääsevät henkilöt valittu etukäteen, tai onko joidenkin henkilöiden pääsy evätty, ovat merkityksellisiä oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteen toteutumiselle. Etukäteisilmoittautumismenettely, erityisesti jos se mahdollistaa jollain yksilöimättömällä kriteerillä tapahtuvan pääsyn estämisen, onkin luonnostaan omiaan herättämään valintamenettelyyn liittyviä kysymyksiä.

Tässä tapauksessa käräjäoikeuden muun muassa ennakoilmoittautumista koskevaan tiedottamiseen on lisäksi liittynyt kantelussa esille nostettu ongelma ilmoittautumisosoitteen vaihtumisesta. Toimittajia on 25.8.2008 pyydetty ilmoittamaan aikomuksestaan tulla seuraamaan oikeudenkäyntiä suoraan käräjäoikeuteen 5.9. mennessä. 9.9.2008 tiedotteessa ilmoittautumisosoite muutettiin vankilaviranomaiselle niin, että aikaa annettiin seuraavaan päivään.

Pääosin käräjäoikeuden tiedote näyttää saavuttaneen kohteensa. Osoitteenmuutos on kuitenkin jäänyt havaitsematta yhdeltä toimittajalta, eikä häntä ole tästä syystä päästetty vankilan portilta asian valmisteluistuntoon.

Selvityksen mukaan se, että ilmoittautuminen tulikin tehdä vankilaan ja että ilmoittaa tuli myös syntyäaika ja henkilötiedot, tapahtui vankilaviranomaisten aloitteesta. Selvityksistä ei ilmene nimenomaista syytä tähän menettelytavan muutokseen.

Menettelytavan muutokseen liittyy se vastineessa mainittu kysymys, että käräjäoikeuteen 25.8.2008 tiedotteen jälkeen määräaikaan eli 5.9.2008 mennessä saapuneita ilmoittautumisia ei ole ilmeisesti siirretty tiedoksi vankilalle. Minulle annetuissa selvityksissä ei tosin kerrota, oliko kyse vain lukumäärätiedosta, vai oliko käräjäoikeudelle ilmoitettu myös toimittajien nimiä tai muita yksilöiviä tietoja, joita olisi voinut siirtää vankilaan.

Ennakoilmoittautumiseen liittyvä tiedottaminen ei ole mainituilta osin onnistunut parhaalla mahdollisella tavalla.

Totean, että tuomioistuimen näkökulmasta toimenpiteet mahdollisen tungoksen varalta eivät itsessään riipu siitä, missä oikeudenkäynti järjestetään. Tungos voi syntyä vankilaoikeudenkäynnissä siinä kuin normaalissakin oikeudenkäynnissä. Tältä kannalta en näekään yksin sen, että kantelussa tarkoitettu oikeudenkäynti on järjestetty vankilassa, perustelevan ennakoilmoittautumisen käyttämistä.

Ilmoittautumisessa Turun käräjäoikeudelle on ollut alun perin kyse vain sen selvittämisestä, onko oikeussaliin tulossa enemmän toimittajia kuin sinne mahtuu (tiedotteessa pyydettiin ”alustava tieto osallistumisesta”). Käräjäoikeus ei pyytänyt toimittajien nimiä.

Oikeudenkäynnin suunnittelun kannalta voinee joissain poikkeuksellista mielenkiintoa herättäneissä asioissa olla hyödyllistä tietää, kuinka paljon paikalle on mahdollisesti tulossa tiedostusvälineiden edustajia. Tämän tyyppisten alustavien tiedusteluiden tekeminen on nähdäkseni sallittua riippumatta siitä, missä oikeudenkäynti järjestetään. Menettelyllä ei kuitenkaan saa tosiasiasa rajoittaa mahdollisuuksia tulla seuraamaan oikeudenkäyntiä.

Turun hovioikeus on lausunnossaan katsonut, että käsillä olevan asian turvallisuusuhkia on pidettävä

YTJulkL:n esitöissä tarkoitettuina poikkeuksellisina syinä, jotka oikeuttivat henkilötietojen tiedustelun. YTJulkL:ia koskevan hallituksen esityksen mukaan tuomioistuimella on oikeus tiedustella läsnä olevilta henkilöiltä heidän nimi- tai muita tietoja vain poikkeuksellisesti, jos tiedoilla on merkitystä tuomioistuimen käyttäessä tässä ehdotetussa laissa säädettyjä oikeuksiaan yleisön läsnäolon rajoittamiseksi. Esimerkkitalanteena on mainittu alle 15-vuotiaiden henkilöiden läsnäolon tarkistamistarve (HE 13/2006 vp s. 51).

En ole aivan vakuuttunut hovioikeuden lausunnossa mainitun rinnastuksen kestävyydestä. Hallituksen esitys ei viittaa lainkaan etukäteen tapahtuvaan henkilöllisyyden selvittämiseen. Tässä tapauksessa henkilötiedot eivät selvitysten mukaan myöskään menneet Turun käräjäoikeuden tietoon. Ne menivät yksinomaan Turun vankilaan, jossa tiedoilla ei selvityksen mukaan tehty muuta kuin että siellä tarkistettiin, että vankilaan pääsulle on asianmukainen syy ja että oikeat etukäteen ilmoittautuneet toimittajat pääsevät vankilaan. Vankilankaan kannalta asiassa ei näin ollen näytä olleen kyse turvallisuusperusteisesta toiminnasta, vaan lähinnä toimenpiteestä ruuhkan välttämiseksi.

Julkisen oikeudenkäynnin luonteeseen kuuluu se, että kuka tahansa voi vapaasti tulla seuraamaan oikeuden istuntoa. Suurta julkista mielenkiintoa herättäneen rikosasian vankilaoikeudenkäyntipäivinä ei mielestäni voida mielekkäästi edellyttää, että tiedotusvälineen edustajan – tai oikeastaan kenenkään muunkaan – tulisi nimenomaan etukäteisilmoittautumisella osoittaa, että hänellä on vankeuslain 17 luvun 1 §:ssä tarkoitettu asianmukainen syy vankilaan saapumiselle. Tällainen asianmukainen syy, jollaiseksi pitäisi mielestäni riittää ilmoitus siitä, että henkilö haluaa tulla seuraamaan julkista oikeudenkäyntiä, voitaneen selvittää yhtä hyvin porttitarkastuksen yhteydessä.

Kantelijan vastineen mukaan Vantaan vankilassa, jossa myös järjestetään vankilaoikeudenkäyntejä, ei edellytetä ennakoilmoittautumista. Vantaan vankilasta 10.11.2010 saamieni tietojen mukaan siellä ei ole ilmoittautumisvelvollisuutta. Vantaan vankila on saatujen tietojen mukaan usein toivonut etukäteisilmoittautumista tarpeellisen istumapaikkamäärän varaamiseksi. Ilmoittautuminen ei ole kuitenkaan ollut pakollinen, joten toimittajat ovat päässeet seuraamaan oikeudenkäyntiä myös ilman ilmoittautumista.

Siinäkin tapauksessa, että etukäteisilmoittautumista voitaisiin pitää hyväksyttävänä, selvityksissä ei ole esitetty välttämätöntä syytä sille, miksi toimittajien on edellytetty ilmoittavan myös syntymäaikansa ja yhteystietonsa.

Toimittajan pääsyn estäminen seuraamaan vankilaoikeudenkäyntiä ei ole perustunut tilanpuutteeseen tai vankilan turvallisuuteen liittyviin selvitystarpeisiin, vaan yksinomaan siihen, että hän ei ole täyttänyt pääsyn ehdoksi asetettua laissa tuntematonta ehtoa etukäteisilmoittautumisesta. Minun on vaikea nähdä, että toimittajan pääsyn epääminen olisi ollut perusteltua, saati välttämätöntä.

4

YHTEENVETO

Oikeudenkäynnin yleisöjulkisuuden kannalta oikeuspaikalla tapahtuva henkilöllisyyden tarkistaminen on lähtökohtaisesti kiellettyä. Vankilaoikeudenkäynnissä tällainen henkilöllisyyden tarkistaminen on kuitenkin mahdollista.

Vaatus etukäteen tehdystä ilmoittautumisesta ehtona pääsulle seuraamaan vankilaoikeudenkäyntiä merkitsee käytännössä ja periaatteellisesti vielä merkittävämpää puuttumista oikeudenkäynnin julkisuusperiaatteeseen kuin se, että oikeudenkäyntiä seuraamaan tulevan henkilöllisyys tarkistetaan. Tämän vuoksi pidän etukäteisilmoittautumismenettelyä ongelmallisena. Se näyttää myös rajanneen

pois muiden kuin toimittajien mahdollisuuden oikeudenkäynnin seuraamiseen.

Erityisen ongelmallisena pidän sitä, että etukäteisilmoittautumisen yhteydessä on edellytetty myös syntymäaikojen ja yhteystietojen ilmoittamista. Mielestäni tämä edellyttäisi välttämättömiä, lähinnä vankilan tai oikeudenkäynnin turvallisuuteen liittyviä perusteltuja syitä. Tällaisia syitä ei tässä tapauksessa ole esitetty.

Sääntelemätön menettely on lisäksi omiaan herättämään epäilyksiä siitä, miksi tietoja edellytetään, mitä tiedoilla tehdään ja kuka tietoja käsittelee. Siihen liittyy myös virhemahdollisuuksia, jotka voivat tarpeettomasti estää yksittäistapauksessa jonkun henkilön pääsyn vankilaoikeudenkäyntiä seuraamaan, kuten tässä asiassa toimittajan kohdalla.

Pidän perustuslain 21 §:ään ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan perustuvan oikeudenkäynnin julkisuusvaatimuksen johdosta ylipäätään hyvin epätydyttävänä sitä, että oikeudenkäynti järjestetään vankilassa. Tuomioistuimen tulisi voida huolehtia oikeudenkäynnin julkisuudesta sitä koskevien normien ja periaatteiden mukaisesti oman harkintansa nojalla, eikä vain vankilan viranomaisten ja vankeuslain asettamissa rajoissa. Valtiovallan tulee mielestäni huolehtia siitä, että tuomioistuimilla on käytettävissä sellaiset tilat, jotka mahdollistavat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin täysimääräisen toteuttamisen myös tässä asiassa esille tulleen kaltaisissa poikkeuksellisissa jutuissa.

Totean vielä, että Finlexin mukaan voimassa oleva laki alioikeuden istuntojen pitamisestä muualla kuin varsinaisessa istuntopaikassa (141/1932) antaa alioikeudelle toimivallan määrätä oikeudenkäynnin tapahtuvaksi tuomioistuimen säännönmukaisten tilojen ulkopuolella. Käsitykseni mukaan laki on kuitenkin vanhentunut ja myös ilmeisellä tavalla perustuslaissa turvattu tuomiovallan riippumattomuusvaatimuksen vastainen. Mainitussa laissa nimittäin todetaan, että kun syytetty tai joku syytetyistä on vangittuna, on myöskin oikeusministerillä valta määrätä asian käsittely tapahtuvaksi vankilassa.

5

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdissa 3.4.1–3.4.4 ja 4 esittämäni käsitykset nykyisen Varsinais-Suomen kärjäoikeuden ja Turun vankilan tietoon. Ilmoitan ratkaisustani myös Turun hovioikeudelle ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnolle.

Lisäksi esitän oikeusministeriön harkittavaksi, antavatko tässä päätöksessä ja erityisesti edellä kohdassa 4 esittämäni käsitykset aiheita lainsäädäntö- tai muihin toimenpiteisiin. Pyydän ministeriötä ilmoittamaan 28.2.2011 mennessä, mihin toimenpiteisiin asia mahdollisesti antaa aiheita.